

ISSN 2076-1554

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВГО Українська Академія наук

Гілея

*Науковий вісник
збірник наукових праць*

- *Історичні науки*
- *Філософські науки*
- *Політичні науки*

Випуск 98 (№ 7)

Київ – 2015

Збірник засновано 2004 року. Вихід з друку – щомісячно**Фахове видання**

з філософських, політичних наук затверджено наказом Міністерства освіти і науки України
№ 747 від 13 липня 2015, з історичних наук постановою президії ВАК України: № 1-05/3 від 14 квітня 2010 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію (перереєстрацію) друкованого засобу
масової інформації: серія КВ № 19946 – 9746 ПР від 31 травня 2013 року

Друкується за рішенням:

Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(протокол № 12 від 25 червня 2015 р.); Президії ВГО Української Академії Наук (протокол № 15-06-25 від 25 червня 2015 р.)

Збірник входить до міжнародної індексації**Рецензенти:**

Панчук М. І., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)
Степико М. Т., д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ)
Онищенко І. Г., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)

Шеф-редактор:

Андрущенко В. П.,
д-р філос. наук, проф., член – кор. НАН України,
акад. НАПН України
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Головний редактор:

Вашкевич В. М.,
д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Співредактори:

Акопян В. Г.,
д-р філос. наук, ст.н.с.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Кивлюк О. П., д-р філос. наук, ст.н.с.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Муляр В. І.,
д-р філос. наук, проф. (Україна, Житомир)
Предборська І. М.,
д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ)

Відповідальний секретар:

Халамендик В. Б.,
д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Редакційна рада:

Андрущенко В. П., д-р філос. наук, проф.,
член – кор. НАН України, акад. НАПН України
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Вашкевич В. М., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Євтух В. Б., д-р іст. наук, проф.,
член-кор. НАН України
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Зеленков А. І., д-р філос. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)
Колесник В. Ф., д-р іст. наук, проф., член-кор. НАН України
(Україна, Київ)
Мирзаханян Р., д-р іст. наук, проф. (Арменія, Єреван)
Михальченко М. І., д-р філос. наук, проф., член-кор. НАН України
(Україна, Київ)
Рафальський О. О., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)
Солдатенко В. Ф., д-р іст. наук, проф., член-кор. НАН України
(Україна, Київ)

Редакційна колегія:**З історичних наук:**

Войцехівська І. Н., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)
Гончар Б. М., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)

Дробот І. І., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Журба М. А., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Лазько Г. Г., д-р іст. наук, проф. (Білорусь, Гомель)
Михайлюк В. П., д-р іст. наук, проф. (Україна, Луганськ)
Стоян Т. А., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Чернега Л. М., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Шаповал Ю. І., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)

З філософських наук:

Абасов А. С., д-р філос. наук, професор (Азербайджан, Баку)
Базалук О. О., д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ)
Бех В. П., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Воронкова В. Г., д-р філос. наук, проф. (Україна, Запоріжжя)
Герасимова Е. М., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Гарбар Г. А., д-р філос. наук, проф. (Україна, Миколаїв)
Жадько В. О., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Жижко Т. А., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Куцупал С. В., д-р філос. наук, проф. (Україна, Полтава)
Миколайчук А., д-р хабілітований, проф. (Польща, Познань)
Онішко О. Ф., д-р техн. наук, професор (Україна, Київ)
Тецлав С., д-р філос. наук, проф. (Польща, Бидгощ)
Уваркіна О. В., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Яшанов С. М., д-р пед. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

З політичних наук:

Андрусинши Б. І., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Балабанов К. В., д-р політ. наук, проф. (Україна, Маріуполь)
Варзар І. М., д-р політ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Войналович В. А., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Іванов М. С., д-р політ. наук, проф. (Україна, Миколаїв)
Кізіма С. А., д-р політ. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)
Котигоренко В. О., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Крась І., д-р хабілітований, проф. (Польща, Ченстохов)
Лапина С. В., д-р соц. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)
Макаренко Л. Л., д-р пед. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Остапенко М. А., д-р політ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Римаренко С. Ю., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Савельєв В. Л., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Срогошу Т., д-р хабіліт., проф. (Польща, Ченстохов)

Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: «Видавництво «Гілея», 2015. – Вип. 98 (7). – 432 с.

Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем інформаційної цивілізації, що формується. Основні рубрики охоплюють галузі історичних, філософських та політичних наук. Розрахований на фахівців гуманітарних та соціально-політичних наук.

Ivana Kryp'yakevycha. – L.: [b.v.], 2010. – 465 s.: il.; Nesterenko P. Istoriya ukraïnyns'koho ekslibrysa / P. Nesterenko – K.:Tempora, 2010. – 327 s.; Novikova K. Na perekhresty svitu i dukhu. Korotky narys pro sakral'nyy zhyvopys Ukrainy / K. Novikova – K.: Tempora, 2013. – 328 s.: il.; Stepovyk D. Ikonolohiya y ikonohrafiya / D. Stepovyk – Ivano-Frankivsk: Nova zorya, 2004. – 320 s.; Monumental'nyy zhyvopys Troyits'koyi Nadbrannoyi tserkvy Kyuevo-Pechers'koyi lavry. Kataloh. – K.: KVITs, 2005. – 252 s.: il.; Natsional'nyy muzey Tarasa Shevchenka: [al'bom] / Uporyad.: T.Andrushchenko, S.Hal'chenko. – K.: Mystetstvo, 2002. – 224 s.: il.; Ukrainy's'kyu ikonopys KhII–KhIKh st. z kolektsiyi NKhMU: [al'bom] / Uporyad.: Yu.Lyvtynets'. – Khm.: Halereya; K.: Artaniya Nova, 2005. – 256 s. ta in.

7. Nykytenko N. Kreshchenye Rusy v svete dannykh Sofyy Kyuevskoy // Sofiya Kyuyivs'ka: Vizantiya. Rus'. Vyp. III: zbirka nauk. prats', pryvyachena 150-littyu z dnya narodzhennya Ye. K. Ryedina (1863–1908) / Vidp. red. dokt. ist. nauk, prof. Yu.A.Mytsyk; uporyad. D.S.Hordiyenko, V.V.Korniyenko. – K.: [b.v.], 2013. – S. 415 – 441.

8. Vyotsky S. A. Svet-skye fresky Sofyyskoho sobora v Kyueve / S. A. Vyotsky; AN USSR. Yn-t arkhelohyyu. – K.: Naukova dumka, 1989. – 215 s.: yll.

9. Kovalevs'ka O.O. Zobrazhennya kriz' viky: ikonohrafiya kozats'koyi starshyny KhVII–KhVIII st. – Ch. 1. Monohrafiya / O.O.Kovalevs'ka. – K.: In-t istoriyi Ukrainy NAN Ukrainy, 2014. – 314 s.

10. Kovalevs'ka O.O. Zobrazhennya kriz' viky: ikonohrafiya kozats'koyi starshyny KhVII–KhVIII st. – Ch. 2. Dodatky / O.O.Kovalevs'ka. – K.: In-t istoriyi Ukrainy NAN Ukrainy, 2014. – 330 s.: il.

11. Zaruba V.M. Administratyvno-terytorial'nyy ustriy ta administratsiya Viys'ka Zaporoz'koho / V.M. Zaruba. – Dnipropetrovsk: Lira, 2007. – 380 s.

Pavlenko S. F., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor Faculty of History, Kyiv National University. Shevchenko (Ukraine, Kyiv), pavlenko_s_f@ukr.net

Visual sources in modern historical studies: problems of research and interpretation

Considers the problems in identification, study and interpretation of the content of certain types of visual sources in modern national historical studies.

Keywords: historical studies, visual sources, painting, murals, icons, frescoes, graphic, portrait.

Павленко С. Ф., кандидат исторических наук, доцент, доцент исторического факультета, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), pavlenko_s_f@ukr.net

Визуальные источники в современных исторических исследованиях: проблемы изучения и интерпретации

Рассматриваются проблемы выявления, исследования и интерпретации содержания отдельных видов визуальных источников в современных отечественных исторических исследованиях.

Ключевые слова: исторические исследования, визуальные источники, живопись, стенопись, икона, фреска, графика, портрет.

* * *

УДК 94:82–94(477–25)«18»

Тарасенко О. О., кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры истории Украины, Институт гражданского общества Киевского университета им. Бориса Гринченка (Украина, Киев), Olgatarasenko@ukr.net

ПРОФЕСОР ВОЛОДИМИР АНТОНОВИЧ У СПОГАДАХ УЧНІВ

Проаналізовано образ Вчителя та значення його впливу на мотивацію студентів вивчати українську історію і професійне становлення поколінь українських істориків у формуванні їх як свідомих українських діячів через спогади учнів професора Антоновича: В. І. Щербини, В. Г. Ляскоронського, Д. І. Багалія, В. Ю. Данилевича – представників київської документальної школи В. Б. Антоновича, яка займає важливе місце в українській історіографії і репрезентує школу істориків Університету Св. Володимира.

Ключові слова: В. Б. Антонович, друга половина XIX століття, школа істориків Університету Св. Володимира, київська документальна школа В. Б. Антоновича, спогади, В. І. Щербина, В. Г. Ляскоронський, Д. І. Багалія, В. Ю. Данилевич.

Школу істориків Університету Св. Володимира XIX ст. представляє ціла низка видатних вчених. Серед них В. Б. Антонович [1; 2; 10; 14; 15] та його учні В. І. Щербина, В. Г. Ляскоронський, В. Ю. Данилевич, Д. І. Багалія, представники київської документальної школи професора Антоновича [6; 13], які пронесли вдячну пам'ять у спогадах про Вчителя крізь все життя.

Актуальність статті полягає у пошануванні представника школи істориків Університету Св. Володимира XIX ст. професора Антоновича через спомини його учнів, які допомагають глибше зрозуміти людину, яка уособлювала свій час та невтомно його творила.

Мета статті: дослідити образ Вчителя, значення його впливу на зацікавлення студентів вивчати українську історію, на професійне становлення поколінь українських істориків у формуванні їх як свідомих українських діячів у споминах учнів професора Антоновича: В. І. Щербини, В. Г. Ляскоронського, Д. І. Багалія, В. Ю. Данилевича – істориків української історіографічної концепції київської документальної школи В. Б. Антоновича, яка займає важливе місце в українській історіографії і репрезентує школу істориків Університету Св. Володимира XIX ст.

Спогади В. І. Щербини було надруковано у 1919 р. у журналі «Наше минуле» як «Спомини колишнього студента про Київський університет 70–х років» [34]. Спогади В. Г. Ляскоронського було видано у 1928 р. у журналі «Україна» як «Невидані спогади В. Г. Ляскоронського за Володимира Боніфатієвича Антоновича як професора» [22]. Спогади Д. І. Багалія розміщені у його автобіографії, яку було видано у 1927 р. у збірнику історично-філологічного відділу УАН [3]. У своїй автобіографії Д. І. Багалія наводить спогади В. Ю. Данилевича. Ми цитуємо спогади В. І. Щербини [35], В. Г. Ляскоронського [17], Д. І. Багалія і В. Ю. Данилевича із автобіографії Д. І. Багалія [4] у ювілейному виданні «З іменем Святого Володимира. Київський університет у документах, матеріалах та спогадах сучасників».

Як зазначає сучасний український дослідник І. Б. Гирич: «Говорячи про історичну школу В. Антоновича, або т.зв. київську документальну школу, слід розрізняти два поняття: власне школу й напрям» [8, с. 219]. До історичної школи В. Б. Антоновича увійшли всі його учні, без огляду на їхні ідеологічні та історіософські переконання. Ця школа займає гідне місце у школі істориків Університету Св. Володимира та українській історіографії загалом [20; 23].

Поняття історичної школи В. Б. Антоновича як напрямку за визначенням І. Б. Гирича «кількісно вужче і стосується лише тих істориків, які поділяли й продовжували народницькі візії вчителя в національно-державному ключі, тобто належали до істориків української історіографічної концепції» [8, с. 220]. В. Б. Антонович належав до найвизначніших діячів українського національного відродження другої половини XIX ст. [32], майже півстоліття очолював український громадсько-політичний рух [33], без його участі не відбувалася жодна суспільно-політична подія того часу, «як яскравий представник української інтелігенції, він уособлював свою добу й активно творив її» [8, с. 212]. А «дух В. Антоновича, його справи, його думки, за образним висловом О. Оглоблина, витали над Києвом пореволюційним. Значення В. Антоновича усвідомив навіть В. Вернадський, який [...] в Києві 1917–1918 рр. опинився віч-на-віч з нечуваним пієтетом, яким

було оповите ім'я В. Антоновича в очах української інтелігенції» [8, с. 212].

Володимир Іванович Щербина (1850–1936) [28; 29; 30] – український громадський, освітній діяч, історик, археограф, джерелознавець, архівіст, відомий киевознавець, член–кореспондент Всеукраїнської академії наук [31] спогадував: «Я вступив студентом до Київського університету одночасно з тим, коли [...] В. Б. Антонович вперше виступив на кафедрі як доцент російської історії [...]. Це було в жовтні 1870 р. Я добре пам'ятаю його вступну лекцію в найпросторішій (XV) аудиторії в присутності цілого університетського синкліту [...]. [...] напередодні цієї лекції у тодішньому «Киевлянині» була поміщена досить прихильна до Антоновича стаття про його наукову діяльність в виданнях Київської Комісії для розбору давніх актів, а ще за вісім років перед тим в «Основі» була надрукована його «Исповедь», так що [...] Антонович вступав на кафедру як чоловік з досвідченою репутацією заслуженого вченого і українського демократа. [...] на його вступну лекцію зібралось стільки слухачів, що не вмістились в просторій аудиторії, а забили й сусідній коридор, і слухали через відчинені двері й вікна. Молодого професора аудиторія привітала оплесками, але це не надало йому потрібної сміливості й спокою. Тихим, тремтячим голосом він почав лекцію про значення Литовської доби в історії Русі [...]. Наприкінці лекції аудиторія привітала несміливого лектора дружніми оплесками, підкреслюючи тим однодушно до його симпатію» [34, с. 269–270].

В. І. Щербина підкреслював: «... ми так щиро й линули серцем і душею до [...] Антоновича, бо від нього побирали справжню науку, оздоблену великою ерудицією і наскрізь пройняту гарячою любов'ю до свого предмету і щирим бажанням поділитися знанням з тими, хто його прагнув» [34, с. 273].

Василь Григорович Ляскоронський (1859–1928) [11; 12; 18; 19] – український історик, археолог, етнограф, нумізмат і картограф, академік Всеукраїнської академії наук [24; 26; 27] відзначав: «Був то видатний вчений, талановитий та надзвичайно працьовитий, великий знавець краю історії, археології та етнографії, а до того ще переконаний українофіл і ліберал» [17, с. 293].

В. Г. Ляскоронський ділився враженням від поведінки В. Б. Антоновича із студентами: «Говорив він просто, без гучних фраз, взагалі без жодного прямування до ефекту, але ж його слова були змістовні, глибоко продумані. [...] його мова відрізнялась і українським акцентом. [...] Жадібно слухали ми свого улюбленого професора, захоплюючись змістовністю його викладів, так само як його приступністю та простим обходженням із студентами. Поводився В. Б. з ними завжди надзвичайно мило: просто, уважно, сердечно та щиро, по змозі дбаючи, щоб задовольнити їх наукові прямування, але разом із тим поважно й обережно, не кажучи нічого зайвого» [17, с. 295].

Василь Григорович відзначував, що 80–х роках XIX ст., коли для університетського життя наступило довге лихоліття: «... У ті важкі роки В. Б. зостався вірним своїм міцно усталеним громадським та науковим ідеалам; так само, як і раніше, чутко, щиро та уважно ставився до студентства; вчив, напучував, розвивав шляхи до наукової праці, добирав теми для розвідок, що живо зацікавлювали і молодь, і ширші кола... [...] Нам вельми подобались і самі

лекції В. Б., і його умілість провадити наукові дискусії, подавати правдиве, безстороннє, і разом з тим делікатне цінунання кожної наукової праці» [17, с. 298].

Високо оцінював В. Г. Ляскоронський лекції вчителя: «Особливо гарні були виклади В. Б. з передмонгольського періоду руської історії та з історії української козаччини. [...] він давав силу критичних зауважень, дуже цікавих, метких і вельми важливих для правдивого розуміння того чи іншого факту чи події. Сам виклад лекцій був завжди стислий, продуманий, надзвичайно ясний та простий, при тому, що факти й висновки подавано з великою науковою критикою» [17, с. 298]. Захоплено пригадував: «Яскраво пам'ятні прехороші доповіді В. Б. з історії та археології українських земель, що подавав він в Товаристві Нестора Літописця [...] В. Б. завжди уважно ставився до студентської молоді [...] на приязне до нас відношення В. Б. ми відповідали гарячою симпатією до нього» [17, с. 98].

Вдячний учень споминав про допомогу В. Б. Антоновича студентам, які тільки розпочинали наукові пошуки: «Стоячи сам надзвичайно високо в науковому відношенні, В. Б. дуже був уважливий до тих, що починали працювати на науковому ґрунті. Постерігши в студентів нахил до роботи по тому чи іншому питанню, В. Б. уважно ставився до нього, наділяв книжками, подавав необхідні вказівки, поради, довідки [...] давав змогу користуватися з бібліотеки та з музею старожитностей при університеті тим, хто поважно працював там...» [17, с. 298].

Пригадував В. Г. Ляскоронський і про оцінювання знань студентів вчителем: «На студентських іспитах В. Б., вимагаючи фактичного знання, визначався м'яким і делікатним обходженням та великою поміркованістю щодо цінунання відповіді; [...] вище оцінював самостійне міцне знання над виучуванням фактів з чужого голосу. [...] Щодо оцінки наукових праць, В. Б. виявляв безсторонність, справедливість і прихильне співчутливе відношення до наукових робітників» [17, с. 299].

Споминав Василь Григорович про враження від лекцій В. Б. Антоновича з археології: «Особливий інтерес являли лекції В. Б. з археології; спеціального курсу з неї він викладав для студентів двох вищих курсів на їх прохання. Великий знавець в тій галузі, який сам зробив силу розкопів та дослідів по всій Україні та поза її межами, В. Б. прекрасно ознайомлював своїх слухачів з найголовнішими основами археології, науково й систематично викладеними» [17, с. 299].

Окремо підкреслив у спогадах діяльність Вчителя: «Його добра, людяна натура не давала одмовити людям помочі в тяжких годинах життя...» [17, с. 302]. В. Г. Ляскоронський наводив факти, які свідчать «про добре серце та правдиву гуманність В. Б., який не оминав нагоди зробити можливу поміч або добро людям. ...». Наголосив, що «роблячи добре діло В. Б. майже ніколи не говорив про те, про них нічого не знали навіть близькі люди та родина. Він щороку уділяв із невеликих своїх засобів, певну суму на стипендію для якого бідака (гімназиста або студента) і про це ніхто не знав до самої його смерті. [...] У своєму ставленні до людей була то людина надзвичайно одзивлива до кожного, особливо до молоді, що вміла пристосовуватися до неї, любити її, і разом з нею працювати на науковій ниві» [17, с. 303].

Студенти високо цінували та поважали В. Б. Антоновича за його прекрасні душевні властивості: «...

майже кожний курс, скінчивши університет, уряджав так звану прощальну з В. Б. проїздки Дніпром куди–небудь в околиці Києва. [...] поминаючи історичні місцевості В. Б. ознайомлював своїх слухачів з їх минулим життям, маючи завжди для того величезний запас відомостей [...] з археології [...] історичної географії...» [17, с. 303]. Прощальне спілкування із Вчителем було значущим: «Крім наукового інтересу такі екскурсії мали ще й високе моральне значення, бо, розлучаючись [...] В. Б. [...] подавав пораду, як мусить провадити своє життя кожний, хто здобув університетську освіту, щоб стати корисним членом і родині, і громаді, і країні. [...] В непомітній формі В. Б. нагадував своїм слухачам принципи морального обв'язку до рідного краю, що про його добро повинен дбати і працювати для нього кожний його вдячний син...» [17, с. 304].

В. Г. Ляскоронський підсумовував: «Все те надзвичайною силою приваблювало до особи В. Б. симпатії молоді, яка, бачачи завжди з його боку сердечне співчуття та повсякчасну готовність піти назустріч до кожної поважної наукової праці, і сама поволі привчалась до наукової роботи, захоплювалась нею. І наслідком того з'являлись, мало не щороку, все нові наукові дослідження, які виконували учні В. Б., але які було намічено та підготовлено його власною працею. Отже цілком зрозуміло стає та радість душевна і моральне задоволення В. Б., коли такі праці його учнів доходили до завершення і кожна додавала нове листячко до того лаврового вінця, що ним так почесно й справедливо було увінчано голову дорогого всім нам вчителя» [17, с. 304], який «з такою ласкою та щирістю ставився до людей, старанись робити їм добро» [17, с. 305].

Дмитро Іванович Багалій (1857–1932) [5; 7; 16; 21] – український історик, філософ, громадський діяч, ректор Харківського університету (1905–1910), академік Української академії наук, творець своєї історичної школи, ділився споминами: «Закінчивши гімназію я, вісімнадцятирічний молодик, вступив на історично–філологічний факультет Київського університету на його історичний відділ у серпні 1876 р. [...] За моїх часів на факультеті викладали [...] всесвітню історію Ф. Я. Фортинський і І. В. Лучицький, російську історію В. Б. Антонович і В. С. Іконніков, церковну історію Ф. А. Терновський, теорію і історію мистецтв П. В. Павлов. З них, безумовно, видатними професорами були чотири викладачі історії – Антонович, Іконніков, Лучицький і Фортинський, особливо три перші [...] на 14 викладачів було 9 більш–менш видатних; п'ятеро з них мали всеросійське, слов'янське, ба навіть європейське ім'я. Отож склад професорів на історично–філологічному факультеті за моїх часів був більш ніж на половину дуже путящий. І – це особливо важливо було для мене – на історичному відділі, де я вчився, скупчилися справді видатні сили і як викладачі, і як вчені» [4, с. 274].

Д. І. Багалій відзначав: «На першому місці, щодо впливу його на мене, стоїть Володимир Боніфатієвич Антонович. [...] коли я вчивсь в університеті, В. Б. Антонович був у розквіті своєї педагогічної й наукової діяльності. Він читав в університеті такі курси [...]: 1) Історію Русі в перед монгольський період, 2) Історію південно–західної Русі, 3) Джерела західно–руської історії. [...] під цією офіційною термінологією ховався зміст української історії за стародавньої князівської й

литовсько–польської доби, а так само начерк українського джерелознавства» [4, с. 275].

Як пригадував Д. І. Багалій: «Курси «русской истории» було розподілено між Антоновичем і Іконніковим так: перший викладав першу загальну частину її [...] до пол. XIII ст. і ще так званий литовський та польський період української історії. Два свої загальні курси В. Б. доповнював ще спеціальними – історією Галицького князівства, історією козаччини, «руськими древностями» і «источниками западно–русской истории». Хоч жоден з університетських курсів В. Б. Антоновича не був надрукований, а виходили вони лиш у літографських виданнях, проте вони мали й громадське значення для своєї доби, і не тільки для його безпосередніх слухачів, ба й для сторонніх. Окрім вищезгаданих курсів він ще керував семінаром історії перед монгольської Русі і історії «Юго–Западной Русі». Читав В. Б. без ніякого ораторського пафосу, дуже тихо, але захоплював слухачів змістом своїх лекцій, їх високою науковою вагою й рясно порозкидуваними в них історичними угазальненнями» [4, с. 275].

У своїй автобіографії Д. І. Багалій використав спомини про В. Б. Антоновича представника молодшої генерації його учнів, Василя Юхимовича Данилевича (1872–1936) [9; 25; 36] – українського історика, археолога, нумізмата, музеєзнавця, професора Харківського та Київського університетів, члена Українського наукового товариства в Києві, Берлінського товариства передісторичних дослідів, Харківського історико–філологічного товариства, Історичного товариства Нестора–літописця: «Його лекції давали ясне уявлення про становище даного питання в науці, але одночасно були приступні навіть для найменш підготовленої частини аудиторії і легко засвоювалися нею. Годі лише нагадати, що стародавня доба «руської історії» небагата ні числом, ні повнотою, ні ясністю джерел» [4, с. 276].

В. Ю. Данилевич підмічав: «Слухачі В. Б. пам'ятають, як обережно і з яким знанням вводив В. Б. в такі нетрі молодих істориків, як значення географічного фактора в руській історії, як стародавній побут слов'ян, як Варязьке питання і т.д. Майже усю обласну історію стародавньої Русі [...] він повинен був скласти самостійно, бо більша частина монографій, що їй була присвячена, побачила світ дуже пізно. Ще більше праці повинен був він витратити на курси, присвячені історії Південної Русі і Литви. Значну частину цих відділів історії примушений був складати про перших джерелах. Історія цих земель була вкрита в багатьох випадках товстим шаром легенд і чужих науці примушувань; по одному і тому ж навіть питанню джерел давали діаметрально протилежні відомості» [4, с. 276].

В. Ю. Данилевич, як відзначав Д. І. Багалій, оцінював курс з археології В. Б. Антоновича: «... він давав не тільки історію матеріальної культури, а й привчав слухачів до правильної наукової методології й обережних висновків» [4, с. 276].

«Дуже поважний додаток до його лекцій були його семінари, – підкреслював Д. І. Багалій, – де розроблювано окремі теми й питання, зосереджені, з одного боку, на стародавній Київській Русі, а з другого – на Литовській. Щодо перших тем, то вони (за моїх часів) стосувалися здебільшого чужоземних джерел для стародавньої Русі. Ці наші студентські реферати були потім надруковані в

«Киевских Университетских Известиях» і в додатковому збірнику до них. Окрім цих семінарських тем В. Б. давав теми на медальні праці, що оброблювали їх молоді автори ще уважніше; теми В. Б. давав не випадкові, а щоб на підставі них у цілокупності систематично було розроблено всю «обласну» добу Київської Русі. Так воно і сталося» [4, с. 276].

«У цьому велика заслуга В. Б. Антоновича й його Київської школи; дуже коштовна для початкової історії України, вона мала значення ще й для початкової історії Росії. Вплив В. Б. на зміст цих праць позначився, окрім методології, і в тому, що автори їх вносили в свої праці археологічний, історично-географічний та етнографічний матеріал; цього потребувала красава метода: розробляти матеріали, необхідність дати всебічну історію кожної землі, використати, щоб визначити її межі, історично-топографічні й археологічні дані, що ми знаходили і в працях самого В. Б., як видатного археолога, географа й етнографа, він-бо приділяв цим дисциплінам поважне місце в історичному процесі України», – підсумовував Д. І. Багалій [4, с. 276].

Історик спогадував, що В. Б. Антонович «зміцнював громадський науковий зв'язок із своїми слухачами-українцям у власному кабінеті, де була розміщена його велика книгозбірня, куди увійшло мало не все, що було необхідного, цінного й рідкого в галузях українознавства, а не з самої лиш української та російської історії (тепер вона належить Українській Академії наук). Будинок В. Б. Антоновича одвідували всі, хто так чи інакше був причетний до українського руху й науки. Кого тільки не бачив кабінет В. Б. Антоновича, що його єдиною окрасою були лиш велика книгозбірня, археологічна й нумізматична колекція, стародруки та рукописи. [...] За інші бази для наукової праці молоді під безпосереднім керуванням В. Б. були – археологічний і нумізматичний кабінет, що він ними завідував, а так само Київський архів давніх актів і Тимчасова комісія для видання цих актів» [4, с. 277].

Дмитро Іванович навіть спогади Василя Юхимовича про те, як професор Антонович цілі години пояснював студентам значення пам'яток старовини, які демонстрував: «Іноді такі огляди набували характеру систематичних курсів. Одного разу В. Б. прочитав в архіві цілий курс сфрагістики, геральдики й палеографії для купки студентів, що бажали ознайомитися з архівною справою, щоб потім заходитися вивчати документи київського центрального архіву» [4, с. 277].

«В. Б. навесні робив екскурсії з своїми слухачами по Києву, – згадував Д. І. Багалій, – а після іспитів – і по його околицях, ознайомлюючи їх з історією й пам'ятками Києва, київськими околицями, цікавими з археологічного або історичного погляду. Улітку він брав з собою на розкопки декого з своїх слухачів. Витрачав силенну силу часу на те, щоб керувати підготовкою своїх [...] молодих аспірантів, бо був немов керівник науково-дослідчої кафедри історії України. Щодо мене, то В. Б. був керував моєю науковою підготовкою з української історії протягом усенького університетського курсу; я раз-у-раз одвідував його кабінет і широко користувався його славнозвісною книгозбірнею, а так само й відповідними вказівками щодо літератури й джерел з української історії, починаючи з стародавньої київської доби, що нею я найбільше тоді захоплювався. [...] Почав я спеціалізуватися в галузі

української історії ще з студентських часів – отож вплив на мене В. Б. був найбільший» [4, с. 277].

Д. І. Багалій відзначав, яким чином В. Б. Антонович прищеплював студентам зацікавлення до археології: «Одного літа він узяв з собою на розкопи біля Дніпра цілий гурток студентів-істориків [...] і там ми під його керуванням засвоїли на практиці техніку розкопів» [4, с. 277].

Із вдячністю Д. І. Багалій підсумовував: «... історично-філологічний факультет Київського університету протягом мого в ньому перебування (в 1876–1880 рр.) дав мені дуже багато знань з різних галузей історично-філологічних дисциплін. Викладачі здебільшого стояли на високому рівні; було чимало путящих і дуже видатних; [...] а в осередкові моїх наукових інтересів стояла українська історія; тут, на моє велике щастя, я мав за свого керівника голову тодішньої документальної школи в українській історії – В. Б. Антоновича, який дав мені спроможу вийти на науковий шлях» [4, с. 282].

Варто нагадати, що близьке оточення В. Б. Антоновича шанобливо називало його пасічником (громадське псевдо), «збирачем «бджіл» – нових учених і громадських працівників, які згодом у пильній праці дадуть свій «мед» – розвинуту всеукраїнську культуру» [8, с. 223].

«Зробившись стипендіатом для підготовки на професора, я був прийнятий до «Старої Київської Громади» [...]. Це приєднання до організації давніх київських громадян ще більше наблизило мене до українства і втягло в культурну освітню українську працю...», – наголошував Д. І. Багалій [4, с. 288].

На думку І. Б. Гирича значення В. Б. Антоновича як ідеолога Старої громади нашими сучасниками усвідомлене ще менш за все: «Власне він був у цьому провідному українському інтелектуальному осередку, кажучи сучасними словами, мозковим центром з конструювання Нової України. Від 1861-го і до початку 1890-х років, коли закінчився українофільський період національного руху, слово В. Антоновича було найавторитетнішим дороговказом для старогромадівського середовища. Сама Громада була його дитиною, а він – беззаперечним провідником її» [8, с. 222].

Простежуючи ідеї В. Б. Антоновича, які стали засадничими для українського руху другої половини XIX ст., І. Б. Гирич убачає: «Передусім це ідея окремишнього українського історичного процесу, яку він наукового обґрунтував, сполучивши низкою своїх студій ланцюжок князівського й козацького періодів, що їх досліджували М. Костомаров та М. Максимович, із серединною – литовсько-польською – добою. Серію «крайових» досліджень він присвятив політичній історії князівств на українських теренах. Поєднав документалізм із романтизмом, і в результаті постала теорія громадівського розвитку України протягом тисячолітньої її історії. Громада – суспільна організація на селі і в місті, за В. Антоновичем, – це той носій українства, що зберіг його від остаточного занепаду в часи, коли вищі суспільні верстви зреклися свого народу. Громадівство стало підставою народницької ідеології старогромадян на Наддніпрянщині й народовців у Галичині» [8, с. 222].

Д. І. Багалій, відзначаючи вплив В. Б. Антоновича на його професійне становлення як історика та громадянина, підсумовував: «... у В. Б. Антоновича я засвоїв його програму викладання курсів стародавньої Князівської Русі й

України і українського джерелознавства [...]. Я поніс з Києва на схід у центр Слобожанщини – Харків [...] усе, що здобув у київській українській документальній школі свого вчителя В. Б. Антоновича для викладів [...] я йшов до Харківського університету як свідомий український діяч, що ним мене утворило моє київське оточення, щоб розробляти там непорушну ще зовсім цілину – краєву історію Слобідської України і тим виконувати обов'язок українського громадянина» [4, с. 286]. «Я поніс з собою [...] українську ідеологію Київської Старої Громади...» – такий висновок зробив Д. І. Багалій, простежуючи вплив на нього народницької ідеології старогромадівців» [4, с. 288].

Узагальнюючи діяльність В. Б. Антоновича у творенні історіософських засад українського відродження І. Б. Гирич підкреслює: «В. Антонович працював над усамостійненням культурного та ідейного розвитку України, доводив нагальну потребу відцентрування українців як від Варшави, так і від Москви», застерігав, за словами В. Липинського, «щоб, відриваючись од Польщі, не «втопитися» в Росії і навпаки. Закликів не захоплюватися російською культурою не пробачала йому частина українофілів» [8, с. 222].

У наш час це застереження Володимира Боніфатієвича Антоновича, висловлене понад сто років тому, постає своєрідним заповітом одного з найвизначніших діячів українського національного відродження другої половини XIX ст., людини, яка майже півстоліття спрямовувала український громадсько-політичний рух, стала фундатором і патріархом української історичної школи, з якої виросло сузір'я видатних українських істориків – Микола Дашкевич, Дмитро Багалій, Петро Голубовський, Митрофан Довнар-Запольський, Іван Линниченко, Орест Левицький, Іван Каманін, Василь Ляскоронський, Михайло Грушевський, Василь Данилевич, Олександр Андріяшев, Леонід Добровольський, Володимир Щербина, Олександр Грушевський та ін., які заклали міцне наукове підґрунтя всьому кращому, що було створено українською історичною наукою аж до 30-х років XX ст.

Підсумуюмо, спогади В. І. Щербини, В. Г. Ляскоронського, В. Ю. Данилевича, Д. І. Багалія про В. Б. Антоновича були написані на схилі їхнього життєвого шляху, коли вони відбулися як поважні громадські й освітні діячі та глибокі вчені, присвятивши дослідженню історії рідної землі всі свої сили і своєю науковою діяльністю втілюючи настанови київської документальної школи істориків.

Проаналізувавши враження колишніх студентів від добросердного ставлення В. Б. Антоновича до студентів і вірності Вчителя громадським і науковим ідеалам, їхню високу оцінку лекцій, наукових дискусій вченого та вдячність за його щирої допомоги в наукових пошуках студентам і делікатне оцінювання їхніх знань, значення прощальних настанов професора Антоновича студентам випускникам жити і працювати на користь родині, громаді, країні, ми прийшли до висновку про те, як сердечно й щиро шанують у своїх споминах його учні, які пронесли крізь все життя вдячну пам'ять про Вчителя, який вплинув на їхню мотивацію вивчати українську історію, на професійне становлення поколінь українських істориків у формуванні їх як свідомих українських діячів.

Вважаємо, саме у цьому є одна із сильних сторін цих споминів, які залишаються актуальними для нас у XXI ст.

Адже В. Б. Антонович, В. І. Щербина, В. Г. Ляскоронський, В. Ю. Данилевич, Д. І. Багалій репрезентують школу істориків Університету Св. Володимира XIX ст. і саме вони уособлювали свій час та невтомно його творили.

Переконані, що спогади вихованців Університету Св. Володимира сприятимуть глибшому усвідомленню значення школи істориків Університету Св. Володимира XIX ст. та дозволять нам відчутти спадкоємність її традицій на початку XXI ст. як в історії науки, так і в історії й культурі України загалом.

Список використаних джерел

1. Антонович В. Б. // Биографический словарь профессоров и преподавателей Университета Св. Владимира (1834–1884) / Составлен и издан под ред. В. С. Иконникова. – Киев: Тип. Ун–та Св. Владимира, 1884. – С.24–27.
2. Антонович В. Б. [Електронний ресурс] / Київський національний університет імені Тараса Шевченка Історія. Видатні особистості університету. – Режим доступу: <http://univ.kiev.ua/ua/geninf/osobystosti/antonovich/>
3. Багалій Д. І. Автобіографія // Збірник історично-філологічного відділу УАН. – К., 1927. – №62. – С.17–38.
4. Багалій Д. Із автобіографії / Д. Багалій // З іменем Святого Володимира. У 2 кн. Кн.1. / Упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – С.274–288.
5. Багалій Д. І. [Електронний ресурс] / Київський національний університет імені Тараса Шевченка Історія. Видатні особистості університету. – Режим доступу: <http://univ.kiev.ua/ua/geninf/osobystosti/bagalij/>
6. Винар Л. До 150-ліття з року народження Володимира Антоновича / Л. Винар // Український історик. – 1984. – Ч.1–4 (81–84). – С.187–190.
7. Герасименко Н. О. Багалій Дмитро Іванович [Електронний ресурс] / Н. О. Герасименко // Енциклопедія історії України: Т.1: А–В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2003. – 688 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Bahalij_D
8. Гирич Ігор. Українські інтелектуали і політична окремішність (середина XIX – початок XX ст.): Монографія / І. Б. Гирич. – К.: Укр. письменник, 2014. – 496 с.
9. Дворкін Ігор. Данилевич Василь Юхимович (1872–1936) / Ігор Дворкін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostir.museum.ua/post/27653>
10. Дорошенко Д. Володимир Антонович. Його життя й наукова та громадська діяльність / Д. Дорошенко. – Прага: Вид-во Юрія Тищенка, 1942. – 168 с.
11. Дубровський В. Проф. В. Г. Ляскоронський / В. Дубровський // Український історик. – 1965. – Рік II. – №3–4 (7–8). – С.48–52.
12. Завальна О. Наукова спадщина видатного українського історика Василя Григоровича Ляскоронського (1859–1928 рр.) у збірці Наукового архіву Національного музею історії України / О. Завальна // Пам'ять століть. – 2007. – №1. – С.145–152.
13. Киян О. І. Володимир Антонович: історик й організатор Київської історичної школи / О. І. Киян. – К.: Інститут історії України НАН України, 2005. – 491 с.
14. Киян О. І. Життєвий та творчий шлях В. Б. Антоновича / О. І. Киян // Український історичний журнал. – 1991. – №2. – С.64–76.
15. Короткий В. А. Антонович Володимир Боніфатійович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т.1: А–В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2003. – 688 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Antonovych_V
16. Кравченко В. В. Д. І. Багалей. Научная и общественно-политическая деятельность / В. В. Кравченко. – Харьков: Основа, 1990. – 176 с.
17. Ляскоронський В. Спогади про проф. В. Б. Антоновича / В. Ляскоронський // З іменем Святого Володимира. У 2 кн. Кн.1. / Упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – С.293–305.
18. Ляскоронський Василь Григорович (1859–1928) // Викладачі Ніжинської вищої школи. 1820–1920: Біобібліографічний покажчик / В. Г. Ляскоронський / Автор–укладач Л. В. Гранатович. – Ніжин, 1998. – С.105–109.
19. Мельник–Антонович К. Василь Григорович Ляскоронський: Некролог / К. Мельник–Антонович // Записки історично–

філологічного відділу ВУАН. – К., 1929. – Кн.24: Праці історичної секції / За ред. М. Грушевського та О. Грушевського. – С.367–387.

20. Михальченко С. И. Киевская школа в российской историографии (В. Б. Антонович, М. В. Довнар-Запольский и их ученики) / С. И. Михальченко. – М.–Брянск, 1997.

21. Мурза-Авакянц Н. До 70-річчя академіка Д. І. Багалія / Н. Мурза-Авакянц // Шлях освіти. – 1927. – №11.

22. Невидані спогади В. Г. Ляскоронського за Володимира Боніфатієвича Антоновича як професора // Україна. – 1928. – Кн.6. – С.70–82.

23. Оглоблин О. Володимир Антонович та його історична школа / О. Оглоблин / Олександр Оглоблин. Студії з історії України: Статті і джерельні матеріали. – Нью-Йорк; Київ; Торонто, 1995. – С.201–218.

24. Острянюк А. М. Василь Ляскоронський і Ніжинська вища школа / А. М. Острянюк // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2005. – Вип.30: Культура Полісся та України в історичному, філологічно-мистецькому контексті / Відп. ред. і упоряд. Г. В. Самоїленко. – С.105–111.

25. Плема С. А. С преподавательской кафедры – в революцию (К 135-летию со дня рождения В. Е. Данилевича) [Електронний ресурс] // Донской временник. Год 2007-й. – Ростов на Дону, 2006. – С.91–93. – Режим доступу: http://www.donvrem.dspl.ru/Files/article/m4/1/art.aspx?art_id=100

26. Ситник О. М. Василь Григорович Ляскоронський / О. М. Ситник // Український історичний журнал. – 1990. – №2. – С.88–99.

27. Скрипник П. І. Ляскоронський Василь Григорович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т.6: Ла–Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2009. – 790 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Lyaskoronsky_V_G

28. Тороповська Т. М. «Київський Нестор істориків...»: Архівні документи до біографії Володимира Щербини / Т. М. Тороповська // Архіви України. – К., 2003. – Вип.1–3 (251). – С.177–182.

29. Тороповська Т. М. Громадська діяльність Володимира Щербини (кінець XIX – початок XX ст.) / Т. М. Тороповська // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – К., 2003. – Вип.2 [21]. – С.236–239.

30. Тороповська Т. М. Університетський період Володимира Щербини (1868–1873) // Т. М. Тороповська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Історія». – К., 2004. – Вип.71–72. – С.76–79.

31. Тороповська Т. М., Горбань Т. Ю. До історіографії наукової та громадської діяльності Володимира Щербини (1850–1936) / Т. М. Тороповська // Сторінки історії: 36. наук. пр. – К.: Політехніка, 2003. – Вип.18. – С.117–124.

32. Ульяновський В. Син України (Володимир Антонович: громадянин, учений, людина) / В. Ульяновський // Антонович В. Б. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори. – К., 1995. – С.5–76.

33. Ульяновський В., Короткий В. Володимир Антонович: образ на тлі епохи / В. Ульяновський, В. Короткий. – К.: Міжнародна фінансова агенція, 1997. – 218 с.

34. Щербина В. Спомини колишнього студента про Київський університет 70-х років // Наше минуле. – 1919. – Число 1–2. – С.64–69.

35. Щербина В. Спомини колишнього студента про Київський університет 70-х років / В. Щербина // 3 іменем Святого Володимира. У 2 кн. Кн.1. / Упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – С.269–274.

36. Юркова О. В. Данилевич Василь Юхимович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т.2: Г–Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2004. – 688 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Danylevych_V

References

1. Antonovych V. B. // *Byohrafycheskyi slovar professorov u prepodavatelei Unyversyteta Sv. Vladymyra (1834–1884)* / Sostavleny u yzdan pod. red. V. S. Ykonnykova. – Kyev: Typ. Un–ta Sv. Vladymyra, 1884. – S.24–27.

2. Antonovych V. B. [Elektronnyi resurs] / Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka Istorii. Vydanni osobystosti universytetu. – Rezhym dostupu: <http://univ.kiev.ua/ua/geninf/osobystosti/antonovich/>

3. Bahalii D. I. Avtobiografia // Zbirnik istorychno–filolohichnoho viddil UAN. – K., 1927. – №62. – S.17–38.

4. Bahalii D. Iz avtobiografii / D. Bahalii // Z imenem Sviatoho Volodymyra. U 2 kn. Kn.1. / Uporiad. V. Korotkyi, V. Ulianoskyi. – K.: Zapovit, 1994. – S.274–288.

5. Bahalii D. I. [Elektronnyi resurs] / Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka Istorii. Vydanni osobystosti universytetu. – Rezhym dostupu: <http://univ.kiev.ua/ua/geninf/osobystosti/bagaliy/>

6. Vynar L. Do 150-littia z roku narodzhennia Volodymyra Antonovycha / L. Vynar // Ukrainskyi istoryk. – 1984. – Ch.1–4 (81–84). – S.187–190.

7. Herasymenko N. O. Bahalii Dmytro Ivanovych [Elektronnyi resurs] / N. O. Herasymenko // Entsyklopediia istorii Ukrainy: T.1: A–V / Redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. – K.: Naukova dumka, 2003. – 688 s.: il. – Rezhym dostupu: http://www.history.org.ua/?termin=Bahaliy_D

8. Hyrych Ihor. Ukrainski intelektualy i politychna okremishnist (sередyna XIX – pochatok XX st.): Monohrafiia / I. B. Hyrych. – K.: Ukr. pysmennyk, 2014. – 496 s.

9. Dvorkin Ihor. Danylevych Vasyl Yukhymovych (1872–1936) / Ihor Dvorkin [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://prostir.museum.ua/post/27653>

10. Doroshenko D. Volodymyr Antonovych. Yoho zhyttia y naukova ta hromadska diialnist / D. Doroshenko. – Praha: Vyd–vo Yurii Tyshchenka, 1942. – 168 s.

11. Dubrovskiy V. Prof. V. H. Liaskoronskyi / V. Dubrovskiy // Ukrainskyi istoryk. – 1965. – Rik II. – №3–4 (7–8). – S.48–52.

12. Zavalna O. Naukova spadshchyna vydatnoho ukrainskoho istoryka Vasylia Hryhorovycha Liaskoronskoho (1859–1928 rr.) u zbirtsi Naukovoho arkhivu Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy / O. Zavalna // Pamiat stolit. – 2007. – №1. – S.145–152.

13. Kyian O. I. Volodymyr Antonovych: istoryk y orhanizator Kyivskoi istorychnoi shkoly / O. I. Kyian. – K.: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2005. – 491 s.

14. Kyian O. I. Zhyttievyy ta tvorchyi shliakh V. B. Antonovycha / O. I. Kyian // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. – 1991. – №2. – S.64–76.

15. Korotkyi V. A. Antonovych Volodymyr Bonifatiiiovych [Elektronnyi resurs] // Entsyklopediia istorii Ukrainy: T.1: A–V / Redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. – K.: Naukova dumka, 2003. – 688 s.: il. – Rezhym dostupu: http://www.history.org.ua/?termin=Antonovych_V

16. Kravchenko V. V. D. Y. Bahalei. Nauchnaia y obshchestvenno–politycheskaia deiatelnost / V. V. Kravchenko. – Kharkov: Osnova, 1990. – 176 s.

17. Liaskoronskyi V. Spohady pro prof. V. B. Antonovycha / V. Liaskoronskyi // Z imenem Sviatoho Volodymyra. U 2 kn. Kn.1. / Uporiad. V. Korotkyi, V. Ulianoskyi. – K.: Zapovit, 1994. – S.293–305.

18. Liaskoronskyi Vasyl Hryhorovych (1859–1928) // Vykkladchi Nizhynskoi vyshchoi shkoly. 1820–1920: Biobibliografichnyi pokazhchyk / V. H. Liaskoronskyi / Avtor–ukladach L. V. Hranatovych. – Nizhyn, 1998. – S.105–109.

19. Melnyk–Antonovych K. Vasyl Hryhorovych Liaskoronskyi: Nekroloh / K. Melnyk–Antonovych // Zapyisky istorychno–filolohichnoho viddil VUAN. – K., 1929. – Кн.24: Pratsi istorychnoi sektsii / Za red. M. Hrushevskoho ta O. Hrushevskoho. – S.367–387.

20. Mykhalchenko S. Y. Kyevskaia shkola v rossiiskoi ystoriografii (V. B. Antonovych, M. V. Dvornar–Zapolskyi y ykh uchenyky) / С. Y. Mykhalchenko. – М. – Briansk, 1997.

21. Murza–Avakiants N. Do 70–richchia akademika D. I. Bahalii / N. Murza–Avakiants // Shliakh osvity. – 1927. – №11.

22. Nевydani spohady V. H. Liaskoronskoho za Volodymyra Bonifatiievycha Antonovycha yak profesora // Ukraina. – 1928. – Кн.6. – S.70–82.

23. Ohloblyn O. Volodymyr Antonovych ta yoho istorychna shkola / O. Ohloblyn / Oleksander Ohloblyn. Studii z istorii Ukrainy: Statti i dzherelni materialy. – Niu–York; Kyiv; Toronto, 1995. – S.201–218.

24. Ostrianko A. M. Vasyl Liaskoronskyi i Nizhynska vyshcha shkola / A. M. Ostrianko // Literatura ta kultura Polissia. – Nizhyn, 2005. – Vyp.30: Kultura Polissia ta Ukrainy v istorychnomu, filolohichno–mystetskomu konteksti / Vidp. red. i uporiad. H. V. Samoilenko. – S.105–111.

25. Plema S. A. S prepodavatskoi kafedry – v revoliutsii (K 135–letiiu so dnia rozhdennia V. E. Danylevycha) [Elektronnyi resurs] // Donskoi vremennyk. Hod 2007–y. – Rostov na Donu, 2006. – S.91–93. – Rezhym dostupu: http://www.donvrem.dspl.ru/Files/article/m4/1/art.aspx?art_id=100

26. Sytnyk O. M. Vasyl Hryhorovych Liaskoronskyi / O. M. Sytnyk // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. – 1990. – №2. – S.88–99.

27. Skrypnyk P. I. Liaskoronskyi Vasyl Hryhorovych [Elektronnyi resurs] // Entsiklopediia istorii Ukrainy: T.6: La–Mi / Redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. – K.: Naukova dumka, 2009. – 790 s.: il. – Rezhym dostupu: http://www.history.org.ua/?termin=Lyaskoronsky_V_G

28. Toropovska T. M. «Kyivskyi Nestor istorykiv...»: Arkhivni dokumenty do biohrafii Volodymyra Shcherbyny / T. M. Toropovska // Arkhivy Ukrainy. – K., 2003. – Vyp.1–3 (251). – S.177–182.

29. Toropovska T. M. Hromadska diialnist Volodymyra Shcherbyny (kinets XIX – pochatok XX st.) / T. M. Toropovska // Visnyk Akademii pratsi i sotsialnykh vidnosyn Federatsii profspilok Ukrainy. – K., 2003. – Vyp.2 [21]. – S.236–239.

30. Toropovska T. M. Universytetskyi period Volodymyra Shcherbyny (1868–1873) // T. M. Toropovska // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Serii «Istorii». – K., 2004. – Vyp.71–72. – S.76–79.

31. Toropovska T. M., Horban T. Yu. Do istoriohrafii naukovoi ta hromadskoi diialnosti Volodymyra Shcherbyny (1850–1936) / T. M. Toropovska // Storinky istorii: Zb. nauk. pr. – K.: Politehnika, 2003. – Vyp.18. – S.117–124.

32. Ulianoskyi V. Syn Ukrainy (Volodymyr Antonovych: hromadianyn, uchenyi, liudyna) / V. Ulianoskyi // Antonovych V. B. Moia spovid: Vybrani istorychni ta publitsystychni tvory. – K., 1995. – S.5–76.

33. Ulianoskyi V., Korotkyi V. Volodymyr Antonovych: obraz na tli epokhy / V. Ulianoskyi, V. Korotkyi. – K.: Mizhnarodna finansova ahentsiia, 1997. – 218 s.

34. Shcherbyna V. Spomyny kolyshnoho studenta pro Kyivskyi universytet 70–kh rokiv // Nashe mynule. – 1919. – Chyso 1–2. – S.64–69.

35. Shcherbyna V. Spomyny kolyshnoho studenta pro Kyivskyi universytet 70–kh rokiv / V. Shcherbyna // Z imenem Sviatoho Volodymyra. U 2 kn. Kn.1. / Uporiad. V. Korotkyi, V. Ulianoskyi. – K.: Zapovit, 1994. – S.269–274.

36. Yurkova O. V. Danylevych Vasyl Yukhymovych [Elektronnyi resurs] // Entsiklopediia istorii Ukrainy: T.2: H–D / Redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. – K.: Naukova dumka, 2004. – 688 s.: il. – Rezhym dostupu: http://www.history.org.ua/?termin=Danylevych_V

Tarascenko O. O., Ph.D., Associate Professor, Associate Professor at History of Ukraine Department of Institute of Science Borys Grinchenko Kyiv University (Ukraine, Kyiv), Olgatarascenko@ukr.net

Professor Volodymyr Antonovych in memories of followers

Teacher's image, the significance of his influence on the motivation of students to study Ukrainian history and on the professional formation of generations of Ukrainian historians in creating them as conscious Ukrainian leaders with the use of memories of Professor Antonovych's followers: Volodymyr I. Shcherbyna, Dmytro I. Bagaliy, Vasyil' E. Danylevych, Vasyil' G. Lyaskoronsky, the followers of Volodymyr Antonovych Kyiv Documentary School, which occupies an important place in Ukrainian historiography in general and represents Historians of St. Volodymyr University School, are analyzing in the article.

Keywords: Volodymyr B. Antonovych, the second half of the XIX century, Historians of St. Volodymyr University School, Volodymyr Antonovych Kyiv Documentary School, the memories, Volodymyr I. Shcherbyna, Dmytro I. Bagaliy, Vasyil' E. Danylevych, Vasyil' G. Lyaskoronsky.

Tarascenko O. A., кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры истории Украины, Институт общества Киевского университета им. Бориса Гринченко (Украина, Киев), Olgatarascenko@ukr.net

Профессор Владимир Антонович в воспоминаниях учеников

Проанализирован образ Учителя и значение его влияния на мотивацию студентов изучать украинскую историю и профессиональное становление поколений украинских историков в формировании их как сознательных украинских деятелей через воспоминания учеников и последователей профессора Антоновича: В. И. Щербина, Д. И. Багалий, В. Е. Данилевич, В. Г. Ляскофонского – представителей киевской документальной школы В. Б. Антоновича, которая занимает важное место в украинской историографии и представляет школу историков Университета Св. Владимира.

Ключевые слова: В. Б. Антонович, вторая половина XIX столетия, школа историков Университета Св. Владимира, киевская документальная школа В. Б. Антоновича, воспоминания, В. И. Щербина, Д. И. Багалий, В. Е. Данилевич, В. Г. Ляскофонский.

* * *

УДК 658.286:001:62:929

Демченко В. О.,
кандидат технічних наук, доцент кафедри «Тяговий рухомий склад залізниць», Державний економіко–технологічний університет транспорту (Україна, Київ)

Незліна О. А.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри «Тяговий рухомий склад залізниць», Державний економіко–технологічний університет транспорту (Україна, Київ)

Наукові досягнення вченого Івана Олексійовича Вишнеградського в створенні теорії стійкості

Розкрито наукові здобутки видатного вченого І. О. Вишнеградського. Його внесок у формування технічної математичної освіти. Створення ним теорії стійкості. Відображається розвиток особистості вченого.

Ключові слова: теорія стійкості, машинобудування, прикладна механіка, математика.

Іван Олексійович Вишнеградський <http://ru.wikipedia.org/wiki/1895>учений в області механіки і державний діяч. Основоположник теорії автоматичного регулювання, почесний член Петербурзької АН (1888).

Іван Вишнеградський один з основоположників теорії автоматичного регулювання, засновник наукової школи по конструюванню машин. У 1865–75 професор прикладної математики в Михайлівській артилерійській академії, у 1875–78 директор Петербурзького технологічного інституту.

У 1869 був призначений членом Комітету з будівництва Всеросійської мануфактурної виставки в Петербурзі в 1870, під час якої був головою комітету експертів в одному з її відділів («п'ятій групі предметів»). У 1873 – член міжнародного комітету експертів Віденської всесвітньої виставки, займався організацією російського машинного відділу виставки. У 1876 був відряджений на виставку наукових предметів у м. Лондон. У 1878 виконував обов'язки віце-президента експертів по машинній та інженерній справі на виставці в Парижі. У 1879 став генеральним комісаром Всеросійської виставки промисловості і мистецтв у Москві в 1882.

Створив вітчизняну наукову школу інженерів–машинобудівників. Увів викладання курсу теоретичних основ машинобудування, читав курси прикладної механіки, термодинаміки, теорії пружності, вантажопідйомних машин, токарських верстатів, парових машин та ін. Увів для студентів курсове і дипломне проектування. Автор посібника «Елементарна механіка», який протягом багатьох років вважався кращим в даній області.

Видатний інженер–конструктор. Серед сконструйованих ним машин: автоматичний прес для виготовлення призматичного пороху, піднімальні машини, прес для випробування матеріалів, механічний перевантажувач вантажів (для річкового порту) і ін. Сформулював умову стійкості системи регулювання (критерій Вишнеградського) [1, с. 149–154]. Вперше уведений ним у практику метод графічного поділу площини параметрів системи регулювання на області стійкості і метод дослідження якості перехідного процесу лежать в основі сучасної теорії регулювання.

З 1851 по 1854 р. І. О. Вишнеградський поділяв свій час між викладанням математики в Кадетському корпусі і систематичному вивченні, головним чином по першоджерелах, математики й аналітичної механіки під керівництвом М. В. Остроградського. Він успішно здав

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Барановський О. А. Соціальна мотивація гайдамацьких походів запорожців у часи Нової Січі	7
Животівська Д. М. Просвітницька діяльність фізико-математичних товариств України другої половини XIX – початку XX століття	9
Березовська В. В. Дунайські князівства на шляху до незалежності: невдалі спроби 1856–1857 рр.	13
Андрейків Х. В. Характеристика традиційного ткацтва і кравецтва бойків (друга половина XIX – середина XX століття)	16
Мищак І. М. Проблемні аспекти формування Українського війська на початковому етапі Української революції (весна – літо 1917 року)	20
Гайсенюк В. В. Московофільський рух в Галичині та на Буковині в період другої російської окупації краю (1916–1917 рр.)	24
Авхутська С. О. Вільнокозацький рух за доби Гетьманату П. Скоропадського: спроби відродження та причини невдач	28
Проценко В. В. Освітнянська профспілка УСРР в середині 1920-х рр.: становище, завдання, проблеми (за матеріалами Першого всеукраїнського вчительського з'їзду в Харкові)	31
Малеончук Г. О. Етносоціальні та демографічні процеси в Луцьку в 1919–1939 рр.	36
Калкутїна Н. В. Агентурно-оперативна робота в таборах НКВС (МВС) для військовополонених (на прикладі Південної України)	40
Гілязетдінов Р. Н. З історії заснування та діяльності Одеського крайового сільськогосподарського музею імені професора К. А. Тимирязєва	43
Ващенко С. В. Внесок конструкторських колективів доби Другої світової війни у відбудову народного господарства УРСР: історіографія питання	46
Гай-Нижник П. П. Українська держава: історична доконаність і розвіяна паралельна дійсність (Акт 30 червня та революційне державотворення під проводом ОУН(р) у 1941–1942 рр. як вияв національного чину та символ суверенних прагнень українського народу)	49
Красніцька Г. М. Україна під час Другої світової та Великої Вітчизняної воєн	65
Полуда В. А. Статус військовополонених в нацистських таборах на території рейхскомісаріату «Україна» та в зоні військової окупації	67
Бей Р. В. Лабораторія машинобудування і проблем сільськогосподарської механіки АН УРСР (1945–1956)	71
Савченко І. В. Дитяча міська повсякденність в містах південно-східної України другої половини 50-х – першій половині 60-х рр. XX ст. за усно історичними джерелами	74
Лук'яненко О. В. На межі раціонального та трансцендентного: освітньо зорієнтоване дозвілля та віра у педагогічних інститутах УРСР доби «відлиги» (Ч. 2)	76
Рискаль М. О. Внесок Київського заводу обчислювальних та керуючих машин у розвиток народного господарства Української РСР у 1971–1975 рр.	80
Бородай І. С. Становлення теорії крококонсервації сім'я сільськогосподарських тварин	82
Гмиря А. О. Реалізація центральними органами управління України державної економічної стратегії (2000–2014 рр.)	84
Головко О. М. Виноградарство на подільському узбережжі Дністра: регіональна специфіка та українсько-молдовські господарські контакти	89
Павленко С. Ф. Візуальні джерела в сучасних історичних студіях: проблеми дослідження та інтерпретації	95
Тарасенко О. О. Професор Володимир Антонович у спогадах учнів	99
Демченко В. О., Незліна О. А. Наукові досягнення вченого Івана Олексійовича Вишнеградського в створенні теорії стійкості	105
Дорошенко В. С. Історіографія концептуальних підходів до розробки проблеми державного управління (історичний контекст)	107
Полівак М. А. Зоотехнічна наукова школа І. В. Бельговського – П. Д. Пшеничного	111
Рудюк А. В. Символ Архангела Михаїла в міській геральдиці України	114
Камакин М. В. Снижение цен на нефть как внешний фактор в процессе дезинтеграции СССР (Падіння цін на нафту як зовнішній фактор процесу дезинтеграції СРСР)	117
Шевченко О. Т. Історичний аналіз розвитку класичного анархізму XIX – початку XX ст.	121
Золотарьов В. С. Діяльність партії кадетів під час Першої світової війни	124
Заплетнюк О. А. Царська влада в Єгипті та фіванське жрецтво в період XVIII династії	127
Магдич О. Р. Конфлікт між королівською владою та католицькою церквою у Польщі у 1078–1079 рр.	130
Примаченко І. О. Ключові питання Фолклендської війни 1982 року за документами Фондації Маргарет Тетчер	135
Неприцький О. А. Рік Польщі у Великій Британії (травень 2009 – червень 2010) в контексті формування національного бренду	139
Петренко К. А. Роль Німеччини у Боснійській війні (1992–1995 рр.)	141
Шапиро А. С. Шоа в пам'яті Діаспори. Исследование исторической памяти Холокоста среди студентов программы Маса-Ариэль (Шоа в пам'яті Діаспори. Дослідження історичної пам'яті Голокосту серед студентів програми Маса-Аріель)	146
Алауддин А. И. Значение топонимов в изучении средневековой истории Иреванской провинции и Восточной Анатолии (Значення топонімів у вивченні середньовічної історії Іреванської провінції та Східної Анатолії)	152
Veliev A. A. Caucasus Islamic Army in the Turkish press (1918–1920 years) (Кавказька Ісламська Армія в Турецькій пресі (1918–1920 роки))	156
Гладченко С. В. Гендерний аналіз в структурах органів влади (на прикладі Тунісу)	158

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Видриган М. В. Нове аристотелівське бачення волі і свободи в античній філософії	162
Драпогуз В. П. Сценарій майбутнього цивілізації в концепціях С. Гантінгтона і І. Валлерстайна	165
Масаев М. В. Фридрих фон Хайек: свобода, демократія, капіталізм (філософсько-історичний аналіз) (Фрідріх фон Хайек: свобода, демократія, капіталізм (філософсько-історичний аналіз))	169
Матвієнко І. С. Природа людини та екзистенція у філософських роздумах С. К'єркегора	172
Мелешук А. А. Історія як процес органічного розвитку людства в історіософії Володимира Соловйова	174
Невмержицька О. М. Аксиологічні погляди та естетичні категорії у творчості Олексія Федоровича Лосєва	177
Петрук Я. В. Походження та становище людини в поглядах Гавриїла Костельника	180
Савицька І. М., Купрейчук Ж. А. Філософія свободи Т. Шевченка крізь призму сьогодення	185
Яручик А. И. Опыт познания человека в философии М. Монтеня (Досвід пізнання людини у філософії М. Монтеня)	188
Селищева Д. В. Разомкнутость Dasein als Mitsein у философии Мартина Гайдеггера (Розімкнутість Dasein als Mitsein у філософії Мартіна Гайдеггера)	191
Петрушко Л. А. Обставини печалі та плачу в тексті Києво-Печерського Патерика	194